

22 May 2013 Wednesday 16:00-18:00

Chairmen: Demirhan Erdemir A., Elçioğlu Ö.

EĞİR VE TUTYA'NIN İLAÇ OLARAK ANADOLU'DAKİ YERİ

Ayten Altıntaş¹

¹Istanbul University School of Medicine, Dept. of Medical History and Ethics, aytenas@mynet.com

İnsanlığın ilk döneminden beri hastalıkların tedavisinde kullanılan bitkisel ilaçlar genellikle yöreseldi. Etkisi uzun sürede denenen ve müspet olan bu bitkiler kısa sürede diğer insanlar tarafından da kullanılmaya başlanırdı. Eğir ve Tutya da böyle bitkilerdendi. Türklerin Orta Asya'dan beri bildikleri ve Anadolu'ya geldiklerinde de kullanmaya devam ettikleri bitkilerden olan Eğir ve Tutya önemli ilaçlardandı ve gelecekte de bu önemi fark edilecektir.

Eğir (*Acorus calamus* L.) Orta Asya'da yaşayan Türkler tarafından çok iyi bilinen önemli bir ilaçtı. Uygur tıp kitaplarında ve halk arasında önemini vurgulayan atasözlerinde yer almıştır. XI. yüzyılda yazılan *Divan-ı Lüğat-ı Tıb'da* da yer alan bu ilaç, yemekleri hazmettirici, karın ağrısını geçiren, gaz giderici, mide karaciğer hastalıklarında etkili olarak kullanılıyordu. Bu yüzden "Eğir bolsa er ölmez" atasözü ölümü bile uzaklaştıran bir ot olarak önemini vurgular.

Evliya Çelebi de eğir bitkisini bilir ve seyahatnamesinin birçok yerinde zikreder. Eğirin Çağa gölünde çok yetiştiğini, köklerinin hazmettirici olduğunu iplere dizilerek vilayet vilayet gönderildiğini diğer adının yel otu olduğunu yazar. Çağa gölünden başka bu bitkinin Kanije'de Tuna kalesinde Azak kalesi dibindeki Ten nehrinde olduğundan, İstanbul'da Kâğıthane deresinde de yetiştiğini kaydeder.

Türkistan'da bitkinin kökünün sıcak külde pişirilerek öksürüğe ve vereme karşı kullanıldığı, Orta Asya'da bulaşıcı hastalıklardan korunmak için köklerinin çiğnendiği, Tatarların kökünü içme sularını dezenfekte etmek için kullandıklarını biliyoruz. Osmanlı hekimlerinin tedaviye aldıkları bir bitkidir. Avrupa'ya XIII. yüzyılda Türkler tanıtmıştır ve bugün Avrupa'da kökünden ve tentüründen faydalanılır.

Tutya bitkisi (*Primula officinalis*, çuha çiçeği) ise vatanı Orta Asya olan bir göz bitkisidir. Hekimlerin göz hastalıklarında kullandıkları bu etkili bitki dağlarda tabii yetişen tutya çiçeklerinin toplanması ile yapılıyordu. Evliya Çelebi de bu bitkiyi tanıyor ve Erzurum'un güneyindeki Eđerli Dağı'nda bol olarak bulunduğunu ve göz tabiplerinin burada tutya toplayıp kırk senelik körlerin gözüne mil çeker mahvolmuş gözleri aydınlık ettiklerini yazmaktadır. İngiliz seyyah Wheller 1723 yılında yazdığı kitabında bu bitkiyi Avrupa'ya tanıtmıştır. Osmanlı hekimlerinin de göz hastalıklarında kullandığı bu bitki Avrupa'da bugünkü tıpta farklı amaçlarla kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğir, Tutya, Anadolu, Bitkisel ilaç

THE EĞİR AND TUTYA'S PLACE IN ANATOLIA AS MEDICATIONS

The herbal medicines were being used in the treatment of diseases of the mankind since the first period of the humanity and they were generally endemic. Those were being tested for a long time and when the positive effects had been cleared, and then these herbals would be used by the other people too, as soon as possible. The Egir and Tutya were of from such kind of herbals. When the Turks came to Anatolia from the Central Asia and that was kept on to continue to use them since they knew of these herbals, The Egir and Tutya were those kinds of important medications and their importance would be detected in the future too.

The Egir (Propolis or *Acorus Calamus* L.) was an important drug and was very well known in the Central Asia by the Turks. The Uigur (Uygur) medicine books are emphasizing the importance of it and in the proverbs among the people that has taken the place. The book of "Divan-i- Lugat-i Tib" was post in the 11th century and this was the dictionary of medicine and had also a place in it and the plant was known as digestive, releases the stomach pain, stops the suffering and carminative and effectively used in the stomach and the liver diseases.

Thus the proverb emphasizes the importance of the weed away while saying "If the Egir is galore, man doesn't die" this emphasizes as to keep the death away. Evliya Celebi was also been aware of this Egir Plant and mentions on it in many parts of his travelogue. He also mentioned that the Egir was grown in plenty at the Caga Lake area that the roots were digestive and been lining the ropes and sent from provinces to other provinces and the other name is "the wind grass", as of the author says. Apart from the Caga Lake area, this plant is grown at the Danube Castle in Nagykanizsa and at the Ten River area that is at the end of the fortress of Azov and also in Istanbul Kagithane River, as the recorded. In Turkestan in the roots of this plant is cooked in hot ash and used against the tuberculosis and the cough, we also know that the roots are chewed in order to prevent infectious diseases in the Central Asia, again, we also know that the Tartars were using to disinfect the drinking water by the roots of.

This is a plant that the Ottoman physicians had received for treatment. It was introduced to Europe in the 13th century by the Turks Today, in Europe is utilized from its roots and the tincture.

The Tutya herbal's, (*Primula officinalis*, Evening primrose) homeland is in the Central Asia and have known as an eye (ophthalmic) plant. For the effective use on the eye diseases, the physicians were collecting these flowers, of the Tutya plant, that grows naturally on the mountains. Evliya Çelebi also knew this plant, it was found in galore at the Egerli mountain which is in the south of Erzurum and is meritorious for the eye doctors and were collecting the flowers here and give wellness to the blind eyes, like they have bright eyes, even that those were like the blind shaft was pulled to destroy like forty years ago, was in writing.

The British traveler Wheller in 1723 wrote a book to introduce this plant to Europe.

This plant is also used by the Ottoman doctors on the eye diseases and the Europe, today, is using this medicine for different purposes.

Keywords: Eğir, Tutya, Anatolia, Herbal drug